

Penki atsakyti klausimai apie muziejinkystės studijas Lietuvoje

Dr. Rimvydas LAUŽIKAS

Paskutiniai XX amžiaus dešimtmečiai ir XXI amžiaus pradžia yra paženklinėti permainingomis, kurias galėtume palyginti su procesais, vykusiais Europoje XV–XIX a. Tais laikais skirtingose šalyse skirtingu metu pradėjo irti senoji, agrarinė (ikiindustrialinė) ir formuotis nauja, pramoninė (industrialinė) visuomenė. Šie pasikeitimai, užtrukę daugiau nei 400 metų, lėmė visus Europos ir pasaulio ekonominius, politinius, kultūrinius procesus.

Šiuo metu fiksuojamas perėjimas iš pramoninės (industrialinės) į tinklaveikos (žinių) visuomenę. Perėjimo iš industrialinės į tinklaveikos visuomenę procesas remiasi skaitmeninių technologijų ir kompiuterių tinklų plėtra, globalizacijos teikiama galimybėmis ir sukeliama grėsmėmis, stiprėjančiais mokslų šakų, krypčių ir net sričių ribų nykimo procesais ir mokslų tarpdisciplininiais ryšiais, besikeičiančia mokslo rezultatų, kultūros, paveldo sklaidos padėtimi. Mechaninėmis mašinomis paremtas technologijas keičia tinkliškai organizuotos skaitmeninės technologijos, visuomenės gerovės pagrindu tampa informacijos valdymas, žinių kūrimas, keitimasis jomis, jų naudojimas, o hierarchinė visuomenės organizacija transformuojasi į tinklines struktūras. Tinklaveikos visuomenės plėtra neišvengiamai lemia įvairių veiklos sričių, taip pat ir muziejinkystės teoriją ir praktinę veiklą bei studijų procesus. Šiame straipsnyje pateikiami ir atsakomi penki klausimai apie muziejinkystės studijas Lietuvoje. Šiuos klausimus dažniausiai tenka išgirsti iš muziejų praktikų ar akademinėje aplinkoje.

Kodėl reikalingos muziejinkystės studijos?

Visuotiniai pripažįstama, kad žmogiškieji išteklių, personalo kvalifikacija, pasirengimas yra vienas svarbiausių bet kurios organizacijos

FIVE ANSWERS TO QUESTIONS ABOUT THE MUSEOLOGY STUDIES IN LITHUANIA

Dr. Rimvydas LAUŽIKAS

It has been widely recognized that human resources and qualification of the personnel are basic for the success and quality performance of any organization. Museums are no exception. The author of the article refers to the statistical data on the museums of Lithuania in 2008 to analyze the paradoxical situation: though figures clearly illustrate how big the museum sector is and its importance on the national scale (3018 people worked in the museums, of which 415 was administration staff, 717 museum workers and 71 excursion guides; museum collections contained nearly 6 million exhibits; over 3 million visitors came to the museums; 807 publications were issued, 1413 articles were published, 271 presentations were made at conferences; museums administered nearly a quarter of billion litas and covered an area of 30 ha), museology seems to remain the only sector in Lithuania where the majority of employees are non-professionals, having no education in museology or museum management. When analysing the situation in human resources in similar sectors, the author puts forward a question – is museology, as a practical activity, so simple compared to librarianship or archival sector that it does not need the professional staff? And immediately the author presents the arguments why museology studies should be introduced in the Lithuanian higher schools.

sėkmės ir kokybiškos veiklos pagrindų. Ne išimtis ir muziejai. Tačiau Lietuvoje turime paradoksalią situaciją. 2008 metų muziejų statistikos duomenimis, Lietuvos muziejuose dirbo 3 018 žmonių, iš kurių 415 administracijos darbuotojų, 717 muziejinkų ir 71 ekskursijų vadovas. Muziejų rinkiniuose buvo saugoma beveik 6 milijonai eksponatų, apsilankė per 3 milijonus lankytojų, išleisti 807 leidiniai, publikuota 1 413 straipsnių,

perskaitytas 271 pranešimas konferencijose, administruojamos lėšos sudarė beveik ketvirtadalį milijardo litų, o patalpų plotas siekia beveik 30 hektarų. Šie skaičiai aiškiai iliustruoja muziejų sektoriaus apimtį ir svarbą valstybėje. Tačiau muziejinkystė yra likusi bene vienintelio Lietuvos sektoriumi, kuriame dauguma (beveik 100 procentų) darbuotojų yra ne profesionalai, nebaigę jokio lygmens muziejinkystės ar muziejų vadybos studijų. Palyginimui galime pateikti panašių sektorių rezultatus. Štai bibliotekose 2008 metais net 44,15 procentų darbuotojų turėjo bibliotekininkystės, informacijos mokslų išsilavinimą. Archyvuose baigusiujų archyvistiką galėtų būti apie 20 procentų. Įdomu, kad idėja organizuoti bibliotekininkystės, archyvistikos ir muziejinkystės studijas kilo bene vienu metu – 1940–1950 m., tačiau materializavosi skirtingai. Lietuvoje bibliotekininkystės ir informacijos specialistai sistemingai rengiami nuo 1949 metų, kai Vilniaus universitete buvo atidarytas Bibliotekininkystės skyrius. Mūsų krašte dirbantys vyresniosios kartos archyvistai profesionalai yra baigę nuo 1957 m. vykdomas archyvistikos studijas Maskvos istorijos archyvistikos institute. 1990–1996 metais archyvų specialistus rengė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas, dabar šios studijos vyksta Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete. Muziejinkystės studijos Vilniaus universiteto Istorijos fakultete vyko tik 1947–1950 metais ir tik nuo 2000 m. atnaujintos Šiaulių universitete ir Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete. Vėliau Šiaulių universitete muziejinkystės studijos buvo nutrauktos, o Vilniaus universitete integruotos į platesnės apimties Paveldo informacijos ir komunikacijos studijas. Taigi žmogiškųjų išteklių situacija gretimuose sektoriuose yra kur kas geresnė. Ar muziejinkystė, kaip praktinė veikla, yra tiek paprastesnė nei bibliotekininkystė ar archyvistika, kad šiam sektoriui nebūtini profesionalai? Tai nereiškia, kad muziejinkinkai dirba blogai, tačiau sutikime, kad kokybiškam darbui šiuolaikiniame, moderniaame muziejuje, negali užtekti vien bendrojo išsilavinimo ar kurios nors gretutinės srities žinių.

Kodėl muziejinkystės studijos vyksta Komunikacijos fakultete?

Lietuvoje iki šiol dar tebėra populiaru muziejaus, susiformavusio XIX a. pabaigos – XX a. pradžios Europoje, samprata. Tautiniu atgimimu pažymėtame laikmetyje muziejus tapo institucija, kurios tikslas atskleisti konkrečios tautos istoriją, parodyti jos išskirtinumą, įtvirtinti jos laisvės ir savarankiškos valstybės siekį. Greta šios sampratos XIX a. muziejus buvo suvokiamas ir kaip institucija, sauganti objektus, kurie geriausiai iliustruoja gamtos reiškinių, žmogaus veiklos pažinimo, kultūros, švietimo procesuose istoriją. Taigi to laikotarpio sampratoje bet koks muziejus buvo prilygintas istorijos muziejui (tautos istorijos, gamtos istorijos, dailės istorijos ir t. t.). Kaip tik iš šios sampratos yra išaugusi dauguma įvairių šalių didžiųjų muziejų. Visiškai neneigiant istoriškos muziejaus koncepcijos būtina pažymėti, kad per paskutinįjį šimtmetį muziejinkystėje įvyko didžiulį pokyčių. Svarbiausieji jų yra šie:

1. Šiuolaikinė muziejinkystė yra seniai peržengusi istorijos ribas. Praktikoje vien Lietuvoje turime Geologijos, Etnokosmologijos, Zoologijos, Gintaro, Akmenų, Jūrų, Kulinarinio paveldo ir kt. ne istorijos ar nevisai istorijos muziejus. Tokiems muziejams tinkamiausi yra dalykiniai (angl. *reference*) muziejinkinkai. Idealus atvejis, kai kurios nors srities bakalauras (geologijos, astronomijos, zoologijos, istorijos ar pan.) baigia muziejinkystės magistrantūrą ir įsidarbina teminiame muziejuje.

2. Greta muziejinkystės kaip vien praktinės veiklos yra atsiradusi savarankiška muziejų mokslinė disciplina – muzeologija. Muzeologijos, kaip atskiros mokslo ir akademinės disciplinos, formavimasis prasidėjo apie 60–70-uosius XX a. metus, 1977 m. ICOM įsteigiamas Tarptautinis muzeologijos komitetas – ICOM. Šiuolaikinė muzeologija yra viena jauniausių komunikacijos ir informacijos mokslų šakų.

3. Paveldo objektas pradėdamas vertinti kaip daugiaaspektis, reikšmingos informacijos laikmena ir pernešėjas. Kokybiškas šios informacijos valdymas tampa svarbiu kultūros objektų atrankos, paveldinimo, apsaugos, mokslo tyrimų, ilgalaikio išsaugojimo, sklaidos veiksmu. Šiuo požiūriu tyrėjų domina ne tiek patys paveldo objektai kaip tokie, o juose esančios informacijos išskyrimas ir valdymas (plačiaja prasme, įskaitant

reikšmes, institucijas, procesus ir technologijas ir t. t.), apimant visą įmanomą informacijos ir komunikacijos mokslų lauką nuo informacijos atrankos bei gavimo iki jos sklaidos (mokslinės ir mokslo komunikacijos). Paveldo komunikacija aprėpia ne mažiau, kaip tris komunikacinės veiklos lygius: paveldo objektas, kaip dalis sistemos, kurią konkrečios praeities kultūros nariai taikė tarpusavio komunikacijai; paveldo objektas, kaip šaltinis, kurį išskoduodamas šiuolaikinis mokslininkas gali pažinti praeities visuomenes; paveldo objektas, kaip tolesnio masinio panaudojimo šių laikų kultūroje objektas jau kaip archyve saugomas dokumentas, muziejaus eksponatas, materialiai ar nematerialiai kultūros vertybė (proceso, institucijos, technologijos, socialine prasmėmis).

4. Informacinės ir komunikacinės paradigmų įsigalėjimas, muzeologijos ir istorijos didaktikos tyrimai bei šiuolaikiniai visuomenės poreikiai yra suformavę naują, savo esme komunikacinį muziejinės veiklos tikslą. Muziejuje jau neturi būti orientuojamasi į supopuliarintos informacijos pateikimą, profesionalaus mokslo žinių perteikimas plačiai auditorijai, parodymą „kaip buvo iš tikrųjų“. Dabarties muziejaus tikslas yra sąžiningai atrinkti, išsaugoti ir mokslškai tyrinėti realybės objektus, siekiant užtikrinti tolesnį jų panaudojimą kultūroje, o muziejinė mokslo komunikacija (nesvarbu kurio mokslo – istorijos, geologijos, zoologijos ar kt.) turi būti orientuota į kryptingą, realiaime gyvenime veikiančios ir asmeniui bei valstybei svarbios pasaulėžiūros ugdymą. Muziejus mažiau turi išmokyti, o daugiau sudominti ir sujaudinti, daugiau paliesti žmogaus dvasią, mažiau – protą. Susidomėjęs žmogus šiais laikais turi daugybę priemonių ir galimybių surinkti trūkstamą informaciją.

Išvardyti pokyčiai sąlygoja, kad galutinis muziejaus veiklos tikslas yra ne tiek mokslinio rinkinio kaupimas, ne tiek paveldosauga (šios studijos vykdomos Vilniaus universiteto istorijos fakultete), o informacijos valdymas ir komunikacija.

Ką studijuoja būsimeji muziejinkinkai?

Nuo 2009 metų Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete muziejinkystės magistrantūros studijos buvo integruotos į Paveldo informacijos ir komunikacijos magistrantūros studijų programą.

Pagrindinės šios integracijos priežastys buvo 2008 m. atlikta muziejinkystės studijų programos savianalizė, kuri išryškino svarbiausius programos privalumus ir trūkumus bei fakulteto siekis nuosekliai įgyvendinti universiteto veiklos tikslus ir misiją. Per paskutiniuosius 20 metų Lietuvoje susiformavo dviejų lygių aukštojo mokslo sistema – kolegijų ir universitetinės. Pagrindiniai kolegijų ir universitetinių studijų skirtumai yra susiję su mokslo ir studijų santykiu bei rengiamų specialistų paskirtimi. Universitetuose yra vykdomas mokslas ir studijos, kurios remiasi nuosekliais mokslo pasiekimais. Universiteto dėstytojas turi būtina būti ir mokslininkas. Be to universitetinės studijos turi būti daugiau orientuotos ne į konkrečios profesijos įgūdžius, o į universalesnes kompetencijas, aukšto lygio bendrakultūrinį išsilavinimą, mokslinius absolvento gebėjimus (ypač magistrantūros studijos). Paveldo informacijos ir komunikacijos studijų programa orientuota į informacinių ir komunikacinių kompetencijų ugdymą ir jų taikymą paveldo erdvėje, išskiriant keturias kompetencijų grupes: bendrosios kompetencijos, dokumentinio paveldo analitinės (mokslinių tyrimų) kompetencijos, dvimačio paveldo (archyviniai dokumentai) informacija ir komunikacija, trimačio paveldo (muziejiniai eksponatai, nekiliojamasis paveldas) informacija ir komunikacija. Programą baigę specialistai turi sugebėti atminties institucijose (archyvuose, bibliotekose, muziejuose) planuoti, organizuoti, vykdyti ir vertinti informacijos ir komunikacijos veiklas; tvarkyti ir valdyti paveldą, teikti paslaugas vartotojui, komunikuoti su profesine aplinka ir visuomene; parengti paveldo mokslinių tyrimų ir paveldo informacinės sklaidos projektus; vertinti ir formuoti muziejų vertybių globos politiką, muziejų veiklą pagal informacinės visuomenės poreikius, panaudoti muziejinkystės, kultūros paveldo, komunikacijos, informacijos teorinius ir metodinius principus, kultūros vertybių globos ir prezentavimo vadybai; sisteminti ir analizuoti rankraštinių ir spausdintą paveldą, knygos raidos visuomenėje šaltinių ir empirinius duomenis; integruoti su archyvų valdymu susijusias žinias ir priimti šių institucijų organizavimo, veiklos

vertinimo, paslaugų plėtros sprendimus. Kompetencijų ugdymas atliekamas per studijų dalykus. Studijų programoje dėstomi šie bendrieji dalykai: Paveldo informacijos ir komunikacijos samprata ir politika; Paveldo komunikacijos vadyba; Paveldo skaitmeninimas ir informacinės sistemos; Paveldo teisė; Paveldo tyrimų metodika ir šaltiniotyra; Mokslo tiriamasis darbas; Paveldo projektų vadyba; Tarpkultūrinė komunikacija. Muziejininkystės specializacijai būtinos kompetencijos ugdomos per dėstomuosius dalykus: Muzeologijos teorija, Taikomoji muziejininkystė; paveldo informacijos ir komunikacijos mokslo tiriamąjį projektą ir magistro baigiamąjį darbą.

Kodėl turime tiek mažai parengtų muziejų specialistų?

Kaip jau minėta anksčiau, muziejininkystės studijos Komunikacijos fakultete vykdomos nuo 2000 metų. Per tą laiką parengta tik beveik 50 specialistų, nes pagrindinė problema – mažai norinčiųjų studijuoti. 2008 metais, vykdant programos savianalizę buvo nustatyta, kad studijų programa, įgyjamas kompetencijas ir studijuojamus dalykus gerai vertina tiek studijuojantieji, tiek absolventai, tiek potencialūs darbdaviai. Baigusieji įgyja tikrai aukštą, darbo rinkoje reikalingą kvalifikaciją ir kompetenciją. Studijų programa nuolat tobulinama. Deja, svarbiausios priežastys – sisteminės, priklausančios nuo valstybinės muziejų politikos (panašios problemos yra kitose viešojo sektoriaus institucijose: bibliotekose, archyvuose, kultūros centruose, viešojo sektoriaus informacijos centruose). Viešasis sektorius yra finansuojamas valstybės lėšomis, tačiau finansavimo modelis nėra strategiškai orientuotas ir nėra susietas su konkrečios institucijos ir konkretaus darbuotojo veiklos rezultatais. Trūksta viešojo sektoriaus organizacijų veiklos vertinimo kriterijų ir metodikų, o esami veiklos vertinimai yra vienpusiški, orientuoti į ekonominę naudą ir prieštaraujantys viešojo sektoriaus funkcijoms ir misijai. Neretai (M. Starkevičiūtė, „Biudžeto išlaidų kultūrai apžvalga“, G. Mažeikis ir kt. „Alytaus ir Utenos apskričių kūrybinių industrijų žemėlapis“) muziejų veikla vertinama tik pagal lankytojų skaičių ir už paslaugas gautų lėšų kiekį, pamirštant, kad pagal Muziejų įstatymą, muziejus yra ne pelno siekianti institucija, vykdanči kur kas daugiau jai deleguotų veiklų, ne vien teikianti lankytojų aptarnavimo paslaugas. Nors valstybės viešojo sektoriaus funkcijoms įgyvendinti reikalinga aukšta specialistų kvalifikacija, tačiau sektoriaus darbuotojų atlyginimai neadekvačiai maži, todėl sektoriuje dirba daug nepakankamos kvalifikacijos specialistų. Muziejuose yra menkos karjeros ir tobulėjimo galimybės, nes iš esmės nevykdoma efektyvi, su darbo užmokesčiu susieta, specialistų personalinė atestacija, o apsiribojama instituciniu akreditavimu, todėl specialistai nesuinteresuoti studijuoti, tobulėti, kelti savo kvalifikacijos. Nedideli atlyginimai ir menkos karjeros galimybės lemia neaukštą muziejininko profesijos prestižą. Dėl to sunku organizuoti viešojo sektoriaus specialistų rengimą ir akademinės studijas – jauni žmonės nesirenka muziejininkystės studijų, o ir stojantieji neretai yra menkai motyvuoti, vidutinio ir žemesnio nei vidutinis pasirengimo lygio. Tos pačios priežastys trukdo ir bibliotekininkystės studijų programos plėtrai. Tačiau ten situacija geresnė dėl ilgamečio įdirbio – studijos vykdomos jau 60 metų, o bibliotekininkystė ir informacijos mokslai net Lietuvoje sudaro aiškiai apibrėžtą Komunikacijos ir informacijos mokslų šaką (tiksliau komunikacijos ir informacijos mokslai Lietuvoje yra išaugę iš bibliotekininkystės).

Kokios muziejininkystės studijų perspektyvos Lietuvoje?

Nepriklausomai nuo išsakytų skeptiškų nuomonių ir problemų, galime manyti, kad muziejininkystės studijų perspektyvos Lietuvoje yra didelės. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete rengiama nauja bakalauro studijų programa, integruosianti kaip specializaciją muziejininkams būtinas kompetencijas. Reikia tikėtis, kad muziejininkų rengimu susidomės bent viena Lietuvos kolegija. Tokiu būdu turėtume visų trijų lygių muziejų specialistų rengimą: profesinio bakalauro – kolegijoje, bakalauro ir magistro – universitete. Toks studijų modelis leistų aprūpinti Lietuvos muziejus visų grandžių kvalifikuotais profesionalais. ■

LMA archyvo nuotr.

Aplinkos veiksnių poveikio ekspонатų būklei stebėjimas ir įvertinimas Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejuje

Rima GRAŠIENĖ

2009 m. sausio mėn. buvo paskelbtas pirmasis kvietimas teikti paprojekčių paraiškas Bendradarbiavimo fondo paramai gauti pagal Norvegijos finansinio mechanizmo subsidijų schemą „Partitieties perdavimo ir bendradarbiavimo ryšių tarp vietinio, regioninio ir euroregioninio lygio partnerių Lietuvoje ir Norvegijoje stiprinimas“.

Bendradarbiavimo fondo tikslas – perduoti patirtį ir stiprinti Lietuvos ir Norvegijos vietos, regioninių ir euroregioninių partnerių bendradarbiavimą, tokiu būdu prisidedant prie regioninės politikos skatinimo Lietuvoje. Viena iš prioritetinių sričių, kuriose siekiama spręsti problemas, yra Europos kultūros paveldo išsaugojimas, aplinkos taršos mažinimas.

Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus pateikė paraišką ir kartu su partneriu iš Norvegijos karalystės – Norvegijos oro tyrimų institutu (NILU) – gavo finansavimą paprojekčiui „Aplinkos veiksnių poveikio ekspонатų būklei stebėjimas ir įvertinimas Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejuje“. 2009 m. spalio mėn. pasirašyta paramos sutartis, kurios bendra vertė – 277 950 litų. Paprojekčiui skirta 236 257,50 Lt parama iš Norvegijos finansinio mechanizmo. Paprojekčio trukmė 12 mėnesių. Pagrindinis tikslas – atlikus mokslinę ekspertizę identifikuoti taršos šaltinius, nustatyti aplinkos veiksnių padarytos žalos dydį muziejuje saugomoms vertybėms ir, atsižvelgiant į ekspertizės išvadas, pasiūlyti tinkamas ekspонатų apsaugos priemones.

Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus (LTMKM) įsikūręs pačiame Vilniaus senamiestyje (Vilniaus g. 41), Mažuosiuose Radvilų rūmuose. Muziejaus rinkiniuose – įvairialypė Lietuvos ir Europos kultūrą atspindinti medžiaga (~360 000 vienetų). Didelė dalis saugomų ekspонатų – „popieriniai“ (nuotraukos, programos, plakatai, afišos, rankraščiai, dokumentai, leidiniai, publikacijų rinkiniai, scenografijos bei kostiumų eskizai, negatyvai, pozityvai, skaidrės, garso įrašai), yra metalo dirbinių, vertingas sceninių kostiumų, rekvizito, butaforijos rinkinys ir kt. Svarbią ekspонатų grupę sudaro mediniai ekspوناتai – XVIII–XX amžiaus muzikinių instrumentų rinkinys.

Muziejuje saugomų ekspонатų įvairovė atspindi įvairiaspalvę Lietuvos istoriją. Todėl muziejininkams kelia rūpestį pastebimas ekspонатų būklės